

УДК: 339.166:339.37

Марков Б.М.
кандидат економічних наук, докторант
Університету імені Альфреда Нобеля

ПОНЯТТЯ ТА РЕГУЛЯТОРИ РОЗДРІБНОГО РИНКУ ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ

У статті досліджено генезис роздрібного ринку продовольчих товарів. Визначено складники, які розкривають економічну природу поняття «роздрібна торгівля». Обґрунтовано, що регулювання ринку продовольчих товарів здійснюється через дію системи регуляторів, що утворює ринковий механізм регулювання найважливіших параметрів розвитку продовольчого сектору економіки країни.

Ключові слова: роздрібна торгівля, продовольчі товари, поняття, функції, структура, характеристика, регулювання.

Марков Б.М. ПОНЯТИЕ И РЕГУЛЯТОРЫ РОЗНИЧНОГО РЫНКА ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫХ ТОВАРОВ

В статье исследован генезис розничного рынка продовольственных товаров. Определены составляющие, раскрывающие экономическую природу понятия «розничная торговля». Обосновано, что регулирование рынка продовольственных товаров осуществляется через действие системы регуляторов, которая способствует образованию рыночного механизма регулирования важнейших параметров развития продовольственного сектора экономики страны.

Ключевые слова: розничная торговля, продовольственные товары, понятия, функции, структура, характеристика, регулирование.

Markov B.M. THE CONCEPT AND CONTROL OF RETAIL FOOD MARKET

The genesis of retail food market has been researched in the article. It has been determined semantic components that reveal the economic nature of the concept "retail trade". It has been proved that the food market regulating is provided through regulatory the regulatory system of acts that form the market mechanism regulating the most important parameters of the food sector in the economy.

Keywords: the retail trade; food products; the concept; functions; structure; characteristics; regulating.

Постановка проблеми. Ринки, на яких здійснюється торгівля, забезпечують ефективний розподіл продовольчих товарів, а їх розвиток залежить від рівня розвитку виробничо-комерційних відносин провідних економічних суб'єктів, рівня платоспроможності споживачів, використання маркетингових підходів тощо. Негативно на розвиток торгівлі продовольчими товарами впливають кризові явища, диспаритет інтересів продавців, посередників і споживачів та інші чинники. Важливим завданням сьогодення є встановлення дієвих регуляторів роздрібного ринку продовольчих товарів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливу роль у становленні теоретичних засад роздрібної торгівлі відіграли праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, таких як О.В. Березін [1], Т.В. Гомелько [2], Б.А. Дадашев [3], М.І. Долішній [4], З.М. Льбіна [6], Н.В. Карпенко [7], П.Т. Саблук [9], О.М. Шпичак [12], О.О. Шубін [13] та інші. Водночас у теоретичних дослідженнях недостатньо уваги приділяється вивченню обґрунтування напрямів регулювання роздрібного ринку продовольчих ринків.

Мета статті – вивчення теоретичних аспектів розвитку роздрібної торгівлі продовольчими товарами в Україні та обґрунтування напрямів регулювання роздрібного ринку продовольчих ринків.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням ст. 1 Закону України «Про основні засади державного регулювання діяльності роздрібних ринків» роздрібний ринок являє собою цілісний майновий комплекс, що розташований на спеціально відведеній місцевими органами влади земельній ділянці для розміщення винятково об'єктів торгівлі і забезпечення надання послуг щодо діяльності з продажу/купівлі товарів та послуг [5].

Роздрібний ринок продовольчих товарів є частиною сфери товарообігу продовольчих товарів. Іншими сферами ринку продовольчих товарів є логістика складування та транспортування, зовнішні (міжнародні) зв'язки, державне регулювання (рис. 1).

Регулювання ринку продовольчих товарів здійснюється через дію системи регуляторів, що утворює ринковий механізм регулювання найважливіших

параметрів розвитку продовольчого сектору економіки країни. Цей ринковий механізм виконує низку функцій.

По-перше, він об'єднує суб'єктів ринку продовольчих товарів (виробників і споживачів, як показано на рис. 2) в єдину економічну систему, підпорядковуючи виробництво вимогам задоволення суспільних потреб через платоспроможний попит.

По-друге, він стимулює розроблення та впровадження у продовольче виробництво науково-технічних досягнень, зменшення витрат, підвищення якості продовольчих товарів, постійне розширення їх асортименту, що в кінцевому підсумку забезпечує підвищення продуктивності й ефективності суспільної праці.

По-третє, він виконує важливу селективну функцію серед виробників продовольчих товарів, яка полягає у тому, що зі сфери продовольчого виробництва вибувають неефективні господарські суб'єкти та ті, результати діяльності яких не відповідають сучасним вимогам [1, с. 73].

Інструменти регулювання продовольчого ринку з боку ринкових суб'єктів представлені на рис. 3. Суб'єкти інфраструктури певним чином задають умови функціонування виробників та споживачів продовольчих ринків роздрібної торгівлі. Інструментами регулювання з боку виробників продовольчої продукції є заходи, проведення яких відчутно впливає на стан роздрібного ринку продовольчих товарів (маркетингові дослідження продовольчих ринків, оновлення асортименту продовольчої продукції, складання бізнес-планів,

Споживачі також впливають на роздрібний ринок продовольчих товарів, формуючи вимоги якості та попит на продовольчі товари. Маркетингові дослідження споживчого ринку продовольчих товарів є важливою складовою частиною агромаркету та водночас являє собою самостійну систему, що засновується на закономірностях прояву, формування, розвитку і задоволення сукупних індивідуальних потреб у продовольчих товарах, обміну і споживання продовольчих продуктів із метою задоволення потреб як індивідів, так і суспільства загалом.

Рис. 1. Сфери ринку продовольчих товарів

Джерело: Складено автором

Рис. 2. Суб'єкти ринку продовольчих товарів

Джерело: Складено автором

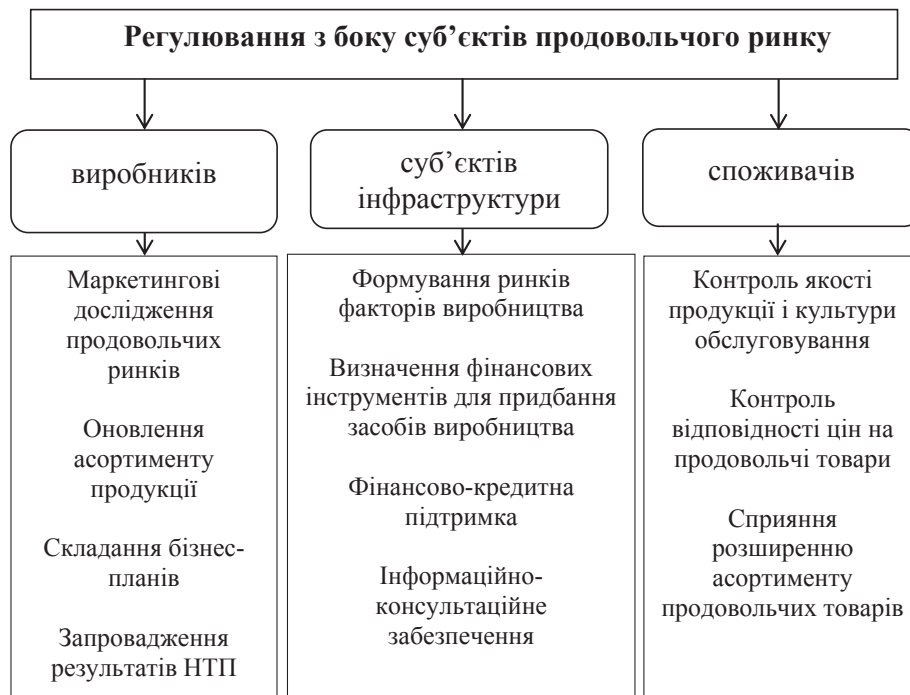

Рис. 3. Суб'єктивні регулятори продовольчого ринку

Джерело: Складено автором

Специфіка маркетингу як регулятора роздрібного ринку продовольчих товарів полягає в таких чинниках, як:

- особливості продуктивних сил і виробничих відносин у сфері АПК і роздрібного ринку продовольства;
- своєрідність комплексу індивідуальних потреб у продовольстві і зумовлені цими потребами «соціальні моделі» споживача;
- специфіка продуктів харчування на тлі інших споживчих товарів;
- роль маркетингу в забезпеченні продовольчої безпеки окремих регіонів країни [10, с. 148].

Роздрібний ринок продовольчих товарів формується насамперед під впливом факторів попиту і пропозиції. Попит формується споживачами за такими чинниками, як:

- рівень доходів населення;
- диференціація населення за одержуваними грошовими доходами;
- місткість ринку за конкретним видом продукції та його наявністю у роздрібному продажі;
- суб'єктивні вподобання покупців;
- наявність взаємозамінних продовольчих товарів (субститутів).

Як відомо, регулювальний потенціал ринкового механізму реалізується повною мірою лише за ідеальних умов, які відповідають ринку вільної конкуренції. Але сучасне продовольче виробництво таких умов не має. Циклічний характер сучасного продовольчого виробництва, високий рівень монополізації та інтернаціоналізації продовольчого ринку, великі соціальні та екологічні стандарти і вимоги до результатів товарного виробництва істотно обмежують регулювальний вплив ринкового механізму, який не має такого надійного внутрішнього імунітету, який був би здатний самостійно протистояти численним негативним явищам макроекономічного рівня.

У ринковий механізм регулювання сфери роздрібною торгівлі продовольчими товарами вбудовано систему економічних регуляторів, таких як ціни, процентна ставка, податки, кредити, валютні курси, державні замовлення та контракти, заробітна плата, дотації сільськогосподарським товаровиробникам тощо. Крім того, можуть застосовуватись інші адміністративні методи впливу на господарську діяльність підприємств, які не є вирішальними у плануванні народного господарства. Таким чином, цілеспрямований вплив на економічну діяльність господарських суб'єктів здійснюється за допомогою складної системи економічних регуляторів.

Економічні регулятори, які є інструментами регулювання роздрібного продовольчого ринку в Україні, ми розподілимо на чотири групи: державні, суб'єктивні, глобальні та соціально-економічні (рис. 4).

Державне регулювання роздрібного продовольчого ринку спирається на систему економічних, адміністративних, правових і змішаних регуляторів та здійснюється за допомогою державно-регуляторного інфраструктурного складника (рис. 5).

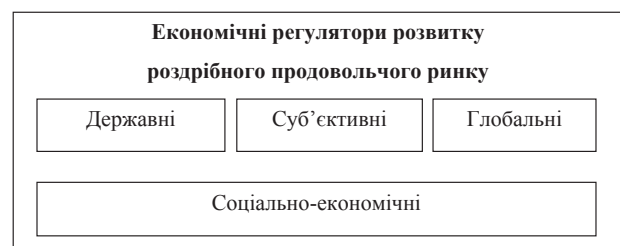

Рис. 4. Групи економічних регуляторів роздрібного продовольчого ринку

Джерело: Складено автором

Рис. 5. Державні регулятори продовольчого ринку України

Джерело: Складено автором

Рациональне державне регулювання не протистоїть механізму ринкового регулювання й не підміняє його, а свідомо використовує регулювальний потенціал ринку, надаючи ринковим регуляторам цілепрямованого характеру [8, с. 110].

Як можна бачити, основу державного регулювання продовольчого ринку України становлять ринкові інструменти. Але разом з ними держава спирається і на неринкові інструменти, які доповнюють ринковий механізм. Щодо роздрібно-продовольчого ринку законодавче регулювання покликане спрямовувати діяльність суб'єктів цього ринку за допомогою законодавчих актів, правил, постанов, програм та інших нормативних документів у напрямі зміцнення продовольчої безпеки країни та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників продовольчих товарів. Правове регулювання – діяльність органів державної влади щодо встановлення обов'язкових правил поведінки суб'єктів продовольчого ринку та контролю їх дотримання – може безпосередньо торкатися господарської сфери їхнього функціонування.

Закони України «Про власність», «Про банкрутство», «Про оподаткування прибутку підприємств»,

«Про фіксований сільськогосподарський податок», «Про державний контроль над використанням та охороною земель», «Про колективне сільськогосподарське підприємство» та багато інших законодавчих актів безпосередньо регламентують окремі процедури господарюючих суб'єктів на роздрібно-продовольчому ринку суб'єктів (банкрутство, контроль, стягнення податку тощо) та впорядковують діяльність ринкових суб'єктів щодо управління власністю, виконання господарських функцій тощо.

Закони України «Про основні засади державного регулювання діяльності роздрібних ринків», «Про захист економічної конкуренції», «Про ціни та ціноутворення», «Про захист прав споживачів», «Про сертифікацію», «Про зерно і ринок зерна в Україні» та інші сприяють формуванню ринкового конкурентного середовища у продовольчій сфері, забезпечують єдиний порядок дій для всіх суб'єктів продовольчого ринку, тобто не стосуються діяльності господарюючих суб'єктів, а діють на них опосередковано [11, с. 39].

На нашу думку, найважливішим аспектом державних регуляторів є самозабезпеченість – це здатність органів центральної та місцевої виконавчої влади ство-

рювати запаси продовольства (державних продовольчих ресурсів) у державному інтервенційному фонді та державному резерві для забезпечення населення харчовими продуктами за рахунок власного виробництва незалежно від імпорту та можливих загроз.

До правових інструментів належать законодавчі та підзаконні документи, які регламентують основні правила економічної діяльності господарських суб'єктів та споживачів на роздрібному ринку продовольчих товарів. Вони визначають як загальні умови торговельної діяльності, так і допустимі винятки з цих умов, установлюють права та обов'язки юридичних і фізичних осіб, а також можливі санкції за їх порушення. Необхідний у цьому разі примус забезпечується як силою державної влади, так і підвищенням рівня громадської свідомості. Предметом правового регулювання продовольчого ринку є відносини між його суб'єктами «виробник – посередник – споживач». Серед правових інструментів найбільший вплив на роздрібний ринок продовольчих товарів справляють закони про підприємництво, податки і ціни, соціальний захист населення та ін. Правові регулятори визначають загальну межу державного втручання в економіку.

Адміністративні інструменти – це укази, постанови та розпорядження виконавчих органів, які дозволяють, забороняють, обмежують чи нормують окремі види господарської діяльності (встановлення квот, ембарго, видання ліцензій, затвердження стандартів якості продукції, санітарних та екологічних норм тощо). Наприклад, ліцензування суб'єктів роздрібного продовольчого ринку здійснюється з метою недопущення на споживчий ринок неякісної або небезпечної продукції. Ліцензії як спеціальні дозволи, які видаються суб'єктам підприємницької діяльності на здійснення роздрібною торгівлі, в Україні запроваджені на реалізацію пива, горілчаних, лікерних, коньячних виробів, виробництво і реалізацію тютюнових виробів та ін. Варто додати, що адміністративні методи регулювання в розвинених країнах із ринковою економікою використовуються у незначних масштабах, сфера їхньої діяльності в основному обмежується охороною навколишнього середовища та створенням мінімальних побутових умов для слабо захищених верств населення у соціальній сфері [11, с. 34].

Глобальними регуляторами роздрібного продовольчого ринку України є чинники світового ринку продовольства, найважливішими серед яких є міжнародна інтеграція, глобалізація конкуренції, міжнародний трансфер технологій, тенденції розвитку світових ринків продовольчої продукції.

Висновки. Таким чином, розвиток торгівлі продовольчими товарами здійснюється під впливом

політично-правових, соціально-економічних, демографічних, географічних, транспортних, організаційно-технологічних, управлінських, фінансових та інших чинників, які постійно змінюються. Саме тому необхідно вивчати попит на продовольчі товари, динаміку товарних запасів, фактори, що визначають їх розвиток, асортиментну структуру та оборотність запасів, оцінювати ефективність роботи з управління товарними запасами та її вплив на діяльність торговельного підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Березін О.В. Продовольчий ринок України : теоретико-методологічні засади формування і розвитку : [монографія] / О.В. Березін. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 184 с.
2. Гомелько Т.В. Теоретические основы формирования продовольственного рынка : [монографія] / Т.В. Гомелько. – Смоленск : СФ АНО ВПО ЦС РФ Российский университет кооперации, 2007. – 138 с.
3. Дадашев Б.А. Економіко-фінансовий механізм розвитку регіонального продовольчого ринку : [монографія] / Б.А. Дадашев, С.Г. Черемісіна, В.В. Обливанцов. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2012. – 358 с.
4. Долішній М.І. Ринок продовольства України в аспектах СОТ : [монографія] / М.І. Долішній, В.І. Топіха, В.В. Булюк, В.А. Романова. – Миколаїв : МДАУ, 2006. – 220 с.
5. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 р. № 1877-IV із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.
6. Ильина З.М. Рынки сельскохозяйственного сырья и продовольствия : [учеб. пособ.] / З.М. Ильина, И.В. Мирочичкая. – Минск : БГЗУ, 2001. – 226 с.
7. Карпенко Н.В. Господарські зв'язки в інфраструктурному комплексі продовольчого ринку України / Н.В. Карпенко. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2004. – 122 с.
8. Латинін М.А. Трансформація системи державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України // Актуальні проблеми державного управління: 36. наук. праць. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2005. – № 1 (23). – С. 108–115.
9. Саблук П.Т. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції : [практ. посіб.] / за ред. П.Т. Саблука. – К. : ІАЕ УААН, 2000. – 558 с.
10. Стеценко Т.О. Управління регіональною економікою : навчальний посібник / Т.О. Стеценко, О.П. Тищенко. – К. : КНЕУ, 2009. – 471 с.
11. Трансформаційні процеси в торгівлі України в умовах інтернаціоналізації: монографія / [Л.О. Лігоненко, Г.М. Богославець, Г.Л. Піратовський та ін.]; за ред. Л.О. Лігоненко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 334 с.
12. Шпичак О.М. Реалізація продукції особистими селянськими господарствами: витрати, ціни, ефективність / О.М. Шпичак, І.В. Свиноус. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2008. – 320 с.
13. Шубін О.О. Ринок продовольчих товарів України : реалії та перспективи: [монографія] : в 2 т / [кол. авт. О.О. Шубін, О.М. Азарян та ін.]; за наук. ред. О.О. Шубіна, М-во освіти і науки України, Донець. нац. ун-текономіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2010. – Т. 1. – 520 с.